

Mirnic Károly

TÖRTÉNELMI EGYHÁZAINK ERKÖLCSI ÉRTÉKEI A VAJDASÁGI MAGYAR ÉRTELMSÉG ÉLETÉBEN

A XX. századnak mindenképpen egyik legnagyobb magyar filozófusa, Polányi Mihály írja a *Személyes tudás* főművének tartott értekezésében: „Újra el kell ismernünk a hitről, hogy minden tudás forrása. Intellektuális szenvedélyek, egy nyelv, egy kulturális örökség birtoklása, vonzódás a hasonlóan gondolkodók közösségéhez – a személyes tudás szenvedélyesen és megértésünkön jóval túlmenően elkötelez bennünket a valóság egy látomása mellett. Ez az elkötelezettség, mint a szerelem, amellyel rokon, szenvedéllyel égető »Nesszos-ing«.”

A szövegből mindenekelőtt kiviláglik a következő:

a) Ontológiai szempontból a hit az ember generikus természetéből ered, az emberi természetből kiűzhetetlen ugyanannyira, mint a materiális léte. Az ember számára a materiális lét lehet primáris, azonban a hite abban az esetben is prioritást élvez; lehet az ellenkezője: a hite lehet primáris és anyagi léte az, amelyik a prioritást követeli meg. Mindkét esetben akár a lelki, szellemi, akár az anyagi lét az, amely primáris vagy prioritás jellegű – a kérdés eldöntetlen. Míg a földön élnek emberek, kétféleképpen fognak megoszlani e kérdésben: lesznek materialisták és idealisták; e sorsuk megkerülhetetlen;

b) Gnoszeológiai szempontból a hit és a tudás (ismeret) „vetésforgóban” vannak. Ez azt jelenti, hogy minden újabb ismeret – tudás egy újabb hit alapját is képezi, mint ahogyan bizonyos hittételek alapjain indulhatunk csak el újabb ismeretek (tudás) megszerzésének a kalandos útján. Aki tudni akar valami újat, valamiben mindig hinnie kell, valamit mindig készen kell elfogadnia, mert képtelen lenne másként a megismerés útján elindulni. Aki viszont hinni akar, a hite csak úgy teljesülhet ki, ha azt képes racionalizálni, értelmessé tenni.

c) Axiológiailag vizsgálva nem mindegy, hogy a hit milyen értékű: antropocentrikus-e, antropomorf-e vagy vakhit, fundamentalista hit; Begyöpesedésre, betokosodásra hajló-e, vagy nyitott hit az új ismeretek

megszerzése felé, olyan hit, amely képes az új ismereteket is magáévá tenni; olyan hit, amely képes még szeretőbb, még megértőbb lenni az ember iránt mint tegnap; képes még toleránsabb lenni holnap, mint amilyen volt tegnap; emelkedő hit-c vagy leépülő jellegű hit (pogány hit). Igaz, hogy az emberi természet alkotó része, mégsem mindegy, hogy a hit milyen formában jelentkezik. Történelmi formáiban a hit, hitvallás, valláshit, keresztény Isten-hit, egyházi közösséghez kötődő keresztény Isten-hit – mind-mind nagyon elválnak egymástól, s a gyakorlati következményeik nagyon eltérőek. Nemcsak fogalmi kérdésekről van tehát szó, hanem nagyon is gyakorlati kérdésekről; olyan kérdésekről, amelyek a hitet cselekvőképessé teszik a maguk módján. Hosszú a hit fejlődéstörténete a pogány hit formáitól (animizmus, totemizmus stb.) a keresztény vallású Isten-hitig.

Mint minden emberi tevékenységgel (pl. a gazdasági tevékenység, ha nem őrzik és nem fejlesztik állandóan a termelőerők és -eszközök hatékonyságát, termelékenységét és gazdaságosságát, nagyon rövid időn belül visszazuhan fejletlenebb szintjére; a pénzárú viszonyt a termékcseré váltja fel), úgy vagyunk a hittel is. Ha nem őrizzük hitünk tételességét, életünk minden új vonatkozásával kiegészült, állandóan gazdagított és gyarapított rendszerét, a hitünk alacsonyabb szintre zuhan: visszafejlődik, elkorcsosul, pogányosul; a keresztény hitből egyfajta modern pogány hit vagy bálványhit keletkezik.

A vajdasági magyarok legnagyobb része a kommunista rendszer ötvenéves időszakában egy következetes ateizálódáson ment keresztül. Ez nem múlt el hatástalanul. Ennek ellenére az 1991-es népszámlálási statisztikai adatok azt mutatják, hogy a vajdasági magyarság továbbra is azonosul történelmi egyházaival. A vajdasági magyarság hovatovább legnagyobb része (99 százaléka) megmaradt a nyugati kereszténység részének: megmaradt katolikusnak és protestánsnak, azaz kálvinista reformátusnak. A vajdasági magyarság egyházfelekezeti önazonosság-tudata a következőképpen alakult 1991-ben: a 339 491 vajdasági magyar közül 297 649 a katolikus egyházközösséghez tartozónak tartotta magát; 20 078 a protestáns egyházközösséghez tartozónak tartotta magát (református, azaz kálvinista). Ezenkívül volt még 54 olyan magyar, aki áttért a mohamedán vallásra, 47 izraelita vallású volt, 1265-en a szerb pravoszláv, ortodox egyházközösséghez csatlakoztak, 125 buddhista és más orientális vallási szektához tartozott. A nem hívők száma csak 5029 volt a vajdasági magyarok között. Az ismeretlen vallásúak száma azonban igen nagy volt: 14 638 személyről nem tudjuk, hogy milyen hitfelekezethez tartozott, mert nem akart nyilatkozni.

Első pillantásra úgy tűnik, hogy bármekkora is volt a kommunista ideológiai erőszak, az ateizáció irányából mégsem történt olyan nagy pusztulás a keresztény Isten-hitű vallásban vagy a vallásos Isten-hit ala-

kulásában. Bár nagy volt az eszmei erőszak, a hitetlenség és vakhit, sekély volt az eredmény.

Mégis azt kell mondani, hogy mindez nem múlt el nyomtalanul. A keresztény Isten-hit igen nagy károsodást szenvedett. Magában az emberi lélekben a kommunista ateizációnak a legprimitívebb formái éppen Szerbiában végezték a legnagyobb pusztítást; sokkal nagyobb pusztítást végeztek itt Szerbiában, mint például Magyarországon, Lengyelországban, vagy bárhol másutt. Szerbiában ugyanis a kommunista ateizáció elvetette a görögkeleti ortodoxia egyházi vallási értékeit is. Ennek ellenére megtartotta a szerb pravoszláv egyház számos pogány, istentagadó hagyományát. A kötelezően közös iskoláztatási formákon keresztül és oktatási tartalmak által ennek a hatása begyűrűzött a magyar hitéletbe és erkölcsi értékekbe is. Az érvényesülés minden lehetősége a társadalomban szigorúan alá volt rendelve az ateista hittagadásnak. Szerbiánál következetesebben ezt talán sehol sem valósították meg.

A kommunista ateizációval egy időben egyre jobban érezte hatását azonban egy másik, ugyanilyen, de sokkal veszélyesebb és világméretű folyamat. A szekularizációról van szó. A szekularizáció hatása és iránya, valamint következményei jóllehet azonosak voltak a kommunista ateizációval – következményük mégis egyetemesebb volt az egész társadalomra. A kiváltóokok ugyan különböztek, de a következmények azonosak voltak. Az ateizációt a kommunista vakhit és hitetlen fundamentalizmus váltotta ki, a szekularizációt azonban a kapitalista társadalomban lejátszódó fetiszizációs és alienációs – de mindenképpen az emberi lényeket tagadó folyamatok, amelyeknek hatása egyre jobban begyűrűzött a kommunista világrendszerbe is azáltal, hogy az is bekapcsolódott a nemzetközi gazdasági vérkeringésbe, kereskedelembe, turizmusba stb.

Milyenné vált a vajdasági magyar ember egyházhoz kötődő keresztény Isten-hite és vallásossága az elmúlt évtizedekben? Erre nem lehet teljesen egyértelmű választ adni. Tagadhatatlan, hogy az igazán vallásos emberek megmaradtak keresztény Isten-hitüknél és emberi értékeikben; nem különültek el egyházközösségüktől, hanem azzal együtt szorultak ki a társadalom peremére. Nagy többségében azonban a vajdasági magyarság csupán az egyházközösségi azonosságtudatához ragaszkodott, de vallásos keresztény Isten-hitét nem gyakorolta, hanem mint szokást fogadta el. Egyrészt a kommunista ateizáció, másrészt a világméreteiben lejátszódó szekularizáció hatása következtében beállt az emberi lélekben a vallási anómia – tanácstalanság, határozatlanság, közömbösség stb. a hit valamennyi kérdésében. Minden bizonnyal ez az, ami korunk egyik legnagyobb erkölcsi problémáját idézi elő.

Tagadhatatlan, hogy az emberi értékek elsőbbsége előtérbe került a vallási miszticizmussal és misztériumokkal szemben, de ezek között is az emberi értelem elsőbbséget élvez úgy, mint a megismerés és igazságosság egyedüli mércéje.

1) Tagadhatatlan, hogy az e világi élet értékei dominanciájával eltűnt a vallási misztikum igénye, értéke és tisztelete. E szerint semmi sem történik többé Isten akaratából és fellebbezhetetlen tekintélyéből sem a családban, sem a társadalomban; sem a társadalom makro-, sem mikrostruktúrájában. Az emberek a világ dolgait magával a világ tulajdonságaival magyarázzák, ennek van a számukra filozófiai és erkölcsi értéke.

2) Bár a vajdasági magyarok a katolikus vagy református vallásos, keresztény Isten-hites közösség részének érzik magukat, csak kis részük gyakorolja továbbra is az egyházi életet annak szertartása szerint. Szer-tartásuk nagy részét nem értik és elutasítják. A rendszerváltás után sem változott meg túlságosan ez a gyakorlat. Bizonyos szokások azonban mégis revitalizálódtak, a rendszerváltás után ismét megerősödtek, mint szokások, de különös hittartalmat nem kaptak: továbbra is, mint üres csigaház hatnak.

3) Erkölcsi kérdésekben a keresztény Isten-hit nélküli tekintély vált mérvadóvá.

4) A vajdasági magyar ember is nem keresztény tulajdonságú keresztényé vált. Sohasem ellenzte kereszténységét, de mintha most komoly nehézségekbe ütközne annak keresztény tartalommal való feltöltése.

5) A vajdasági magyar ember most, hogy ismét jobban ragaszkodik egyházközösségi azonosságtudatához és szokásaihoz, az egyház szolgáltatásait nagyobb mértékben veszi igénybe, mint néhány évtizeddel ezelőtt. A gyermekeket születésük után szinte kötelezően megkeresz-telik, temetéskor szinte kötelezően lelkészt hívnak. Nem lehet tudni, hogy mi rejlik az első mögött (haszonlesés?), s mi a második mögött (félelem?). Most már egyre több a megkeresztelt, de még mindig kevés maga az Isten népe.

6) A szokások revitalizációja után sem tapasztalható, hogy erősödött volna az emberekben a keresztény Isten-hit, az egyházközösséghez kötődő vallásos hit. Ennek tartalmatlansága és mindennapi formalitásá-ban történő megnyilatkozása jól érzékelhető. A vallásos élet továbbra is élettelen.

7) A vajdasági magyar ember értékítéletei között is a vallásosság és a keresztény Isten-hit, illetve ennek a számonkérése a mindennapi életben és az emberi kapcsolatokban teljesen elvesztette értékét és jelentőségét.

8) A vajdasági magyar ember – még a hívő ember – életében is a vallásosság a komfort megszerzése, a szex kompatibilitásának a bizonyítá-sa, az üzleti siker megvalósítása után következik. Nem lehet tagadni, hogy a fiatalok életében is új bálványok jöttek létre (nemcsak a kommunista nomenklatúrába beépült vagy az érvényesülni akaró emberek életében, hanem más társadalmi érdekcsoportok életében is).

9) A vajdasági magyar ember életében nincs többé egységes vallásos világnézet – világnézet. A vallásosság szétesett részeire. Egyesek hisznek az isteni gondviselésben, de nem hisznek Jézus Krisztus isteni eredetében, még kevésbé a túlvilági életben. A vallásnak csak egyes részeire van szükségük: általában az isteni gondviselés szükségét érzik, de mintegy szerencsetényező; az isteni gondviselés az, amely leggyakrabban kell nekik, hogy beépüljön életük sikeres leélésébe; hogy utána mi következik, az egyre kevésbé érdekli őket.

10) Az iskolázottaknak egyre kisebb része hívő. Bár a vallás a „család ügye” lett, a családon belül is a vallási kérdések kezelése igen liberálissá vált: majd ha megöregszünk, hívők leszünk.

11) Az egyházak szertartása groteszknak tűnik a fiatalok szemében. Nagy részük úgy érzi, hogy az egyház modernizációja évszázadokat késik.

12) Itt, a Vajdaságban a katolikus és református egyház korszakos hibát követ el azzal, hogy teljesen kivonul a társadalmi élet alapvető kérdéseinek felvetéséből és még inkább megválaszolásából.

Abszurdum, hogy az egyházközösségeket csupán az abortusz kérdése mozgatja meg legjobban és nem a társadalmi fejlődés és fölemelkedés valamennyi alapvető problémája.

13) A fiatalok szemében a katolikus egyházra kötelező cölibátus nemcsak természetellenes, hanem emberi és egyházjogi szempontból is elítélendő. Ezért kevés fiatal akar lelkész lenni. Még a mélyen hívő katolikus fiatalok is elutasítják a katolikus egyházi intézménynek és jognak ezt az idejét múlt követelményét.

14) Mind a katolikus, mind a református egyháznál is jelen van a kontraszelekció problémája, amely oly jellemző volt az egész jugoszláv társadalom minden szférájára az elmúlt ötven esztendőben. Ritka a nagy műveltségű, világi érdeklődésű (a társadalmi és természettudományos ismereteiben nagy tudású) lelkész, illetve pap a Vajdaságban. A lelkész-munka rutinmunkává („szolgáltatássá”) vált a hívők „érdekében”. Viszont igaz az is, hogy a lelkészekre nagyon sok kényszerítő körülmény nehezedik, amely hivatásukra más irányban hat: pl. az elhalálozás mértéke elképesztő, és ez minden egyházi személyt maximálisan igénybe vesz (elveszi minden szabad idejét a művelődéstől).

Tátongó úr van a papok-lelkészek saját lelki élete, cselekedetei és a prédikációi között. A lelkészek között is van alkoholista, kábítószerfogyasztó, homoszexuális, szentségtörő, házasságtörő, nőcsábász stb.

Nemcsak plébánosi-püspöki, de magasabb elméleti és szervezeti szinten is gyengélkedik a katolikus és református egyház, mint intézmény. Teológiai szinten még mindig nem tudja összebékíteni azt az egyszerű tényt, hogy az emberi élet értelme egyszerre öncélú és célszerű (teleologikus) jellegű. Ha vonzó akar lenni a modern ember számára, az egyháznak el kell vetnie azt az egyoldalú megközelítést, amely szerint

a földi lét csupán epifánia (misztikus történések e világi folytatása). Erre csak a nagyon művelt és filozófiai magaslatokban gondolkodó lelkészek képesek. Ők azonban kevesen vannak. A lelkészek legnagyobb része képtelen erre, mert saját egyéni élete behatároltságából kifolyólag más az élettapasztalata. A lelkészek legnagyobb része tehát a földi létet továbbra is kizárólag epifániaként kezeli prédikációiban.

Ugyanakkor az embereket a tisztán tudományos magyarázatok sem teszik boldoggá. Például: ha a szexuális életet azzal a tudományos magyarázattal közelítik meg, hogy ott összevágó és egymást kiegészítő élettani funkciókról van szó, attól még nem fogják a különböző nemű fiatalok egymást jobban szeretni, még kevésbé lesznek tőle boldogabbak (csupán a fiziológiai szükségletek kielégítését figyelembe véve egymást nem lehet boldoggá tenni stb.).

A teológia a mai napig nem tudta összebékíteni a Credo ut intellegam (Szent Ágoston) és a Dubito ut intellegam (Descartes) a csak látszólag kibékíthetetlen ellentétet. A teológia tehetetlensége e tekintetben széles utat nyitott a szubjektív idealizmus legkülönbözőbb formáinak. Tulajdonképpen többé már nem is a materializmussal van fő harcban, hanem a szubjektív idealizmus különböző válfajaival: a szkepticizmus, nihilizmus, utilitarizmus, scientizmus, technicizmus, cinizmus, voluntarizmus, instrumentalizmus jelenségeivel stb. A szubjektív idealizmusnak azokról a formáiról van szó, amelyek megengedhetetlenné teszik a kételkedést a kételkedő emberben, mint szubjektumban. A szubjektív agnoszticizmus kapuja ezáltal mind jobban és még jobban kitárul. A mindenben szabad kételkedni, csak a kételkedő emberben nem szabad kételkedni, mert az emberi értelem az, amely kigondolja az elveket és beviszi a valóságba, és azt visz be a valóságba, amit akar, és azt hagy ki, amit akar – ez a filozófiai magatartás és eszmeiség egyidejűleg teszi az embert lelkileg és erkölcsileg nagyon erőssé és nagyon gyengévé; az emberi voluntarizmus határát elképesztő veszélyes méretekig terjeszti ki. Az, hogy minden létezése vagy nem létezése csak az emberi értelemtől függ – egyszerre teszi az embert erőssé és gyengévé (teljesen határozatlanná), védetté és védtelenné a másik emberrel szemben. Minden relativizálódik, és ennél nagyobb veszély a humanizmus számára nem is létezik. Bekövetkezhet a teljes hitközöny, az erkölcsi felelőtlenség, a közömbösség és az általános erkölcsi értékek leépülésének állapota.

A faluhelyen élő vajdasági magyar ember tovább is vallásosabb, mint a városi közegben. A falusi ember hajlamosabb továbbra is a vallásos kontemplációra, mint a városi. A faluban erősebbek a vallásos közösségbe fogó erők is. Faluhelyen például szégyennek tekintik, ha valaki halottak napján nem megy ki a temetőbe. Ilyenkor a rokonság, az ismerősök és a jó barátok is találkoznak egymással szeretteik sírjánál, és gyakran kibékülnek egymással, ha azelőtt nézeteltéréseik voltak vagy egymástól eltávolodtak. (Egy dalmáciai orebiçi magyar orvos barátom minden

évben a halottak napján hazajött Bácskába és Bánátba, hogy láthassa és rendbe tegye szeretteinek a sírját.)

Örvendetes jelenség, hogy a látszólagos rendszerváltás után (1990) a magyarságnak nincs olyan jelentős rendezvénye a Vajdaságban (március 15., október 6. stb.), de azelőtt a VMDK és most a VMSZ sem rendez olyan ünnepi akadémiát, nagygyűlést, koncertet, amelyre ne hívnák meg és ne lennének jelen minden szinten az egyházi személyiségek a plébánosi szinttől a püspökiig. A magyarság ismét rádöbbsent arra, hogy szüksége van a történelmi egyházai által kisugárzott lelki erőre. Ugyanakkor azt is tudni kell, hogy az egyházak Szent István-napját akkor is megünnepelték, persze egyházi keretek között, amikor az országban dühöngött a legvadabb egyház- és vallásellenesség. Persze ezekben a gesztusokban még mindig sok a számító póz a nem hívők részéről, a kistílű politikai haszonlesés, az egyház segítségének a politikai kihasználása a választásokon (VMDK, VMSZ és a többi pártok) stb. Mégis történik egy olyan nagy jelentőségű változás, amely ugyan még most csak forma, de holnap ismét tartalommal megtölthető valóság. Ugyanakkor az egyházi személyiségek jelenléte önmérsékletre nevelő erkölcsi tartalom, amely politikai értékek megújulásához és újak kialakulásához vezethet. Számító pózról van szó már csak azért is, mert még a nagy egyházi ünnepeken is (szenteste, húsvét, pünkösd vasárnapja) aránylag nagyon ritka azoknak a közéleti személyiségeknek a jelenléte, akik viszonyozták azt a lelki segítséget, amelyet az egyháztól kaptak.

Ha most elfogadjuk azt, hogy Magyarország két legvallásosabb megyéje (Zala és Hajdú-Bihar) hitéletére vonatkozó vallásszociológiai felmérések kisebb-nagyobb fenntartással vonatkoztathatók a vajdasági magyarok hitéletére is (mert tudjuk és bátran állíthatjuk, hogy nálunk az állapotok e tekintetben sokkal rosszabbak), akkor megállapítható a következő:

- a) a népességnek 8,1 százaléka vallásos olyan értelemben, hogy követi az egyház tanításait és szertartásait;
- b) a maga módján vallásos 36,2 százalék;
- c) nem tudja megmondani 10,9 százalék;
- d) nem vallásos, mert a vallás nem igaz dolgokról beszél 23,5 százalék;
- e) nem vallásos, mert az ilyesmi nem érdekli 17,3 százalék.

Nyilvánvaló, hogy ezek a számadatok Magyarországon is és a Vajdaságban is csupán tájékoztató jellegűek és iránymutatók, hiszen minden egyes újabb fölmérés ezekhez a számadatokhoz képest igen nagy eltérést mutatna. Minden bizonnyal azonban egyetlenegy eltérést sem változtatna magának a jelenségnek a lényegén. Az adatok arról vallanak tehát, hogy a keresztény vallásos életet ma valójában a népességnek kevesebb mint tíz százaléka gyakorolja. (A néprajztudósok arról adnak ismereteket, hogy Magyarországon a XX. század kezdetén a népességnek 30 száza-

léka még olyan vallásos életet élt, amely megfelelt az egyházi szertartásoknak. A népesség nagyobbik része népi vallásos életet élt, amely tele volt babonával és előítéletekkel.)

Mindennek ellenére újabban az tapasztalható, hogy nemcsak az egyházfelekezeti azonosságtudathoz, de a vallásos keresztény Isten-hit-höz kötődő azonosságtudat is egy kis mértékben megváltozott az utóbbi évtizedben. Természetes, hogy mindez kezdetben csakis a szokások megváltozásának szintjén jelentkezik, s majd csak később fog igazán tartalommal feltöltődni. Ma az tapasztalható, hogy a gyermekek hovatovább legnagyobb részét ismét megkeresztelik. (Még az idősebb, megkeresztetetlen gyermekeket is megkeresztelik.) A temetések legnagyobb részénél (85–90 százalék között) ma már ismét pap adja meg az emberi végtisztességet (gyakran még volt kommunista pártvezetők esetében is). Faluhelyen a gyermekek legnagyobb része ismét hitoktatásban részesül. Falun a hívők tíz–húsz százaléka eljár a templomba vásárnapra – elég rendszeresen. (Ugyanakkor a megkérdezettek fele vallásosnak tartja magát.) A kisvárosokban az arány ennél rosszabb: hiszen az egyházhoz tartozóknak csak 30 százaléka jár templomba vásárnaponként; nagyobb városokban legfeljebb 10–15 százalék.

A helyzet tehát nem jó, de javuló irányzatot mutat. Az emberek legnagyobb része az ún. rendszerváltás után sem vált istenhívő vallásossá; nem is válhatott, és ilyesmit nem is lehet elvárni tőlük ilyen rövid idő alatt. A keresztény hitet vallók vallásossága, mint ahogyan már azt említettük, nagy mértékben keresztény hitében sérült (a megkérdezettek 36,2 százaléka). Ez azt jelenti, hogy igényli az isteni gondviselést, érzi annak a szükségét (80 százalék), de nem hisz a túlvilági életben (60–70 százalék), s nem hisz Jézus Krisztus isteni eredetében sem.

Ha korösszetétel szerint vizsgálnánk a vallási jelenségeket, megint más helyzetképet kapnánk. A városi fiataloknak talán még a 10 százalékka sem templomjáró, illetve keresztény Isten-hitű vallásos, és csak 11–12 százalékuk hisz valamilyen új értelmezésben felfogott túlvilági életben (érezhető az orientalisztikus eredetű vallásszekták hatása, amely a reinkarnációra, animizmusra, totemizmusra és más hitjelenségekre nevel, illetve oktat).

Az emberi lélek természetesen igen változékony, és a nagy történelmi átalakulásban kedvező jelenségek is tapasztalhatók. Még azoknak a fiataloknak is a 60–70 százaléka, akik nem részesültek semmilyen hitoktatásban, szükségesnek tartja mind a hitoktatást, mind pedig a vallásos keresztény Isten-hitet – s ez minden bizonnyal arról tanúskodik, hogy nagy lelki űrt éreznek magukban. Nem akarják, hogy gyermekeikben is olyan lelki űr tátongjon, mint amilyen bennük van. Még a rendszerváltás előtti magyarországi vallásszociológiai felmérések is mind arról tanúskodnak, hogy a megkérdezettek 70 százaléka nem tudta, illetve most még kevésbé tudná elképzelni az emberiség jövőjét keresztény Is-

ten-hit, vallásosság és egyházközösség nélkül; vallásosnak akarja nevelni a gyermekét – igaz nem szigorú szertartások szerint, hanem a maga módján (!). A fiatalok, akik sohasem jártak templomba, sem hitoktatásra, ma már tömegesen viszik gyermekeiket megkeresztelni. A nyugati kutatások is arra utalnak, hogy a nem vallásos fiatalok általában vallásossá válnak öregkorukra.

A teljes hitközöny bekövetkezése ezek szerint nem törvényszerű, nem olyan folyamat, amely végzetes sorsként vár az emberiségre. Nem olyan folyamatról van szó, amely a kommunista (ateista) nomenklatúrán keresztül hatott és világméretű hitközönybe vezetett. Inkább arról van szó, hogy ez a jelenség azzal a szekularizációval van összefüggésben, amely az alienációt világméretűvé növelte.

Mivel most (a vajdasági magyar) emberek legnagyobb része nem hívő (legalábbis nem gyakorló hívő), *elsősorban az a kérdés vetődik fel, hogy az Isten-hit nélküli élet bűn-e?* Lehetséges-e nem vallásos Isten-hit nélkül erkölcsös életet élni? Mindez, ahogy az előzőekből is látszik, olyan korunk kérdése, amely kaotikus lelkiállapotban gyökeredzik. Világméretben is az tapasztalható, hogy a vallásos élet és a keresztény Isten-hit igen sok keresztény emberben hiányos (hiszen a maga módján kialakított Isten-hithez és vallásossághoz igazodik). Olyan vallásosságról és keresztény Isten-hitről van szó még a keresztények esetében is, amely a legtöbb esetben nem kötődik az egyházhoz, mint közösséghez – az egyházközösséghez; olyan keresztény Isten-hitről és vallásosságról, amely *nem rendszerezett és nem szervezett*.

Hol vannak akkor hát itt az érintkezési pontok az ateista humanisták és a keresztény hívők között?

Mindenekelőtt meg kell állapítani, hogy a most tapasztalható hitközönnyt, erkölcsi értékvesztést *igazságtalanság teljes egészében a kommunista korszakkal és a materialista ateisták hatásával magyarázni!* A hitközönnyért legalább annyira felelősek a kapitalista, illetve a polgári társadalomban lejátszódó folyamatok és a szubjektív idealizmusban beállt teljes zűrzavar (az olyan világméretű szekularizáció, amelynek kísérőjelensége a fetisizmus, az alienáció, a lelki folyamatok eltárgyasult kezelése stb., amely minden esetben nyugatról indult világhódító útjára).

Tagadhatatlan, hogy a materialista filozófiai áramlatok között is vannak olyanok, amelyek erős erkölcsiséget, emberközpontú ragaszkodást és nagy humanizmust sugároznak magukból. Tagadhatatlan az is, hogy magában a marxizmusban, mint elméletben is megvannak a magas fokú ateista humanizmus elemei. A marxisták sohasem tagadták, hogy kötődnek a vallásos jellegű kommunista utópiákhoz, s hogy ezekből alakultak ki a kommunista és később az utópista szocializmus eszmeáramlatai. Az elméleti marxizmusnak legnagyobb humanista értéke nyilvánvalóan az, hogy nem az embereket, hanem a tárgyakat kell irányítani; hogy az embereket szolgálják a tárgyak, s ne a tárgyakat szolgálják az

emberek. A marxizmusnak, mint történelmi jelenségnek és mindenekelőtt ideológiának azonban ott van a felelőssége, hogy a politikai gyakorlatban helyet adott olyan materialista és ateista irányzatoknak is, amelyek nemcsak keresztény Isten-hit tagadók, hanem embergyűlölő gyakorlatúak; valóban mizantróp ideológiák és politikai gyakorlatok: *antihumanista politikai gyakorlat kezdeményezői.*

A modern elméleti materialisták ezért mára teljesen felhagytak minden olyan ontológiai vitával, amely a szellem, a tudat, a hit, illetve másrésről az anyag és a lét elsőbbségéről eddig folyt. Rádöbrentek ugyanis, hogy milyen veszélyes az Isten létéről vitázni, illetve Isten létezését tagadni. Isten létének a tagadása ontológiai szempontból egyenlő lenne magának az embernek, mint generikus lénynek a tagadásával; kiegyenlítődne az emberi lényeg, az emberi jószág és az emberi jóra törekvés tagadásával. Isten ugyanis nem más, mint maga a jó ember, a jóra törekvő ember projekciója, kivetítése a világuniverzum minden vonatkozására, az élet minden megnyilvánulásának megőrzésére.

Ebből kifolyólag a humanista ateizmus maga is keresi a kapcsolatot a keresztény Isten-hittel, az emberközpontú egyházakkal és egyházi közösségekkel. *Többé nem törekszik semmilyen harcok vitára világnézeti kérdésekben.* A materialista ateisták többé nem állítanak olyan elképesztő ostobaságokat, hogy a vallásos keresztény Isten-hit és a keresztény egyházak a nép ópiuma és a társadalmi reakció fészkei. (Ilyen ostobaságokat továbbra is csak a szerb szocialistává átvedlett kommunisták állítanak, akik a nyugati kereszténységű egyházakat világszerte vádolják; sőt ki akarnak lépni vagy le akarnak térni még az ökumenizmus útjáról is, amely oly jellemző ma minden világvallás és egyház törekvésére.) A materialista ateisták többé nem állítják, hogy a vallás a félelem és a tudatlanság produktuma, vagy a hamis társadalmi tudat visszatükröződése a tudatban stb.

Ugyanakkor többé már a legműveltebb egyházi személyek sem tartják az életet csupán transzcendens jelenségnek, misztikus események járulékos következményének (epifániának). Nem tagadják az emberi erők e világi cselekvőképességének és készségének szükségét; az emberi akaratot. *Az embert is a cselekvés szubjektumának tartják.*

Ma már a hit és a racionális megismerés mind a vallás, mind a materialista ember gondolatvilágában jelen vannak. Igaz, világnézeti (tehát ontológiai) irányzatuk ellentétes. Mégis ez a mai gyakorlati cselekvés szempontjából nem jelent semmit. A keresztény Isten-hit esetében az emberi megismerés alárendelődik a racionalizálódni képes hitnek. A materializmusban a mindennapi hit kritikai átvilágítása marad újra és újra elvégzendő feladat. A materializmus kiindulópontja az anyag elsőbbségi léte a tudattal szemben; az anyag léte az Isten létével szemben. Ha a materialisták fanatikus fundamentalizmussal ragaszkodnának ehhez a régi tételükhöz, eltűnne a közös cselekvőképesség lehetősége.

Ebből kifolyólag mindenki, de elsősorban a materialisták kerülnek az ontológiai vitákat az ún. „végső sorskérdésekről”. Erre kényszeríti őket a társadalomban megnyilvánuló krízis és általános lelki kiábrándultság; a jövőkép eltűnése a fiatalság előtt; az alternatívák, a választatok egybefutása, a választás lehetőségeinek a szűkülése.

Mivel a társadalmi válság feneketlen mélységűvé vált, megváltozott a hozzáállás mind a hívők, mind az ateista humanisták részéről. Ma már az tapasztalható, hogy mind a hívők, mind a nem hívők szívesen barátkoznak egymással – ha kölcsönösen tapasztalják az erkölcsiséghez és a humanista értékekhez való ragaszkodást; ha lelki rokonoknak érzik egymást; ha azt érzik, hogy mindkét részről betartják a nyugati kereszténység erkölcsi normáit. A barátság közös alapja a vajdasági magyar ember életében nem más, mint a keresztény értékek tapasztalata, tételzése, rendszerbe foglalása és egymással való megismertetése újból és újból egy közös cselekvőképesség érdekében. Ma tehát nagyobbak a humanizmus feladatai annál, minthogy ontológiai kérdéseken vitatkozzunk. Ezek a feladatok mindenekelőtt a következők lehetnek: mások javának közös szolgálata, az emberbaráti szeretet szükségessége, egymás munkájának megbecsülése; az, hogy a munka tegye boldogabbá a világot, az ember sikeresebben keresse és találja meg a boldogságot; a szeretet, a remény és a hit keresztényi parancsa érvényesüljön; a munka isteni és emberi rendeltetése értelmet kapjon; az ember személyi adottságai sokoldalúan bontakozhassanak ki stb. – legyen az ember hívő vagy nem hívő, ezek a célok az emberiségnek és jövőjének nemcsak hasznosak lehetnek, hanem ennél sokkal többet jelentenek: a keresztény Isten-hitet vagy az ateista humanizmus alapjait.

Mai, válságokkal terhelt társadalmunkban nagyon mély gyökeret vert a nihilizmus, cinizmus, karrierizmus, utilitarizmus, hedonizmus, erkölcsi felelőtlenység, általános kétely, az értékek tagadása, az életvitel üressége és tartalmatlansága stb. Polányi Mihály írja *Személyi tudás* című művében: „Leszakítottuk a második almát a Fáról, s ez mindörökké veszélybe sodorta a jóról és rosszról való tudásunkat. Gyanútlanul abban bízunk, hogy megszabadulhatunk a meggyőződésünkért viselt személyes felelősségtől az érvényesség objektív kritériumai segítségével, ám saját kritikai képességeink törték szét ezt a reményt. Megrémülve váratlan mezítelenségünkötől, megpróbáltuk hetykén fitogtatni nihilizmusunkat, de a modern ember immoralitása ingatag.”

Nyilvánvalóan következik ebből, hogy mindenki, aki reális veszélyét látja az erkölcsi értékrendszer, a humanizmus és az emberi lét megsemmisülésének, a személyi kapcsolatok elidegenülésének, az általános emberi és társadalmi viszonyok eltárgyasodásának, gyakorlati – közös cselekvési területet és keretet keres. Az erkölcsös és erkölestelen emberek között nagy az ellentét, s ezért sem az istenhívők sem az ate-

ista humanisták nem tagadhatják meg azt a közös felelősséget, amelyik rájuk vár a keresztény értékrendszer és gondolatvilág megőrzéséért.

Amíg ismereteinket hitszerűen egészítjük ki és a hittartalmakat utólagosan racionalizáljuk, még rendszerezettebb vallásossággá változtatjuk (mi másért, ha nem éppen ezért szükséges maga az egyház és annak segítsége?), cselekvési területünk csak bővül. Van-e ennél nemesebb emberi feladat? Nem hitetlenkedni kell, hanem az emberi problémákat felfedni és megoldani közös cselekvéssel.

Korunk bálványai: az állam, a nemzet, a tudomány, a technika, a szexmánia (ide értve a csoportszexet is), az üzleti siker imádatot követel. Szertartást követel a maga számára, és ezt a szertartást igyekszik kialakítani. Ez nem más, mint maga az etatizmus, utilitarizmus, nacionalizmus, technicizmus, szcientizmus, szexualizmus, menedzserizmus stb. külső jegyei. Valamennyi csak követel az embertől, ez nem is lehet másként, mert csak részhit. Ezzel szemben a keresztény egyházközösség Isten-hite rendszerezett hit, Istenbe vetett hit, és ez nem jelent mást, mint hitet magában az emberben; teljes és egyetemes hitet abban, hogy a társadalom valamennyi makro- és mikrostruktúrája kis- és nagyközösségében, *mint emberek, otthon érezzük magunkat*; keressük a jót és a jóhoz vezető utat és törekvést.

A bálványok követelnek az embertől, a keresztény Isten-hit az embernek ad: hitet ad a jószághoz, a reményhez és a szeretethez. *Ezzel akaratot is ad az embernek.*

Aki tagadja a jóra törekvő cselekvés szükségességét, az árt a legtöbbet, mert tagadja a békességet a jóakarátú emberek számára ezen a Földön.

Végkövetkeztetés: a mi európai kultúránkban nem tekinthető bűnnek az Isten-hit nélküli emberi élet, ha ragaszkodunk továbbra is a nyugati kereszténység erkölcsi értékeihez, és ezeket megőrizzük. Ugyanakkor az istenhívó ember is csak akkor számíthat bünbocsánatra, ha jót tesz az embertársaival és jóra törekszik. A szerb pravoszláv pópák így jellemzik hivatásuk jelenlegi gyakorlását: *Krstimo novorodenu i odraslu decu na kilograme i komade* (megszámolatlanul keresztelünk most mindenkit).

A keresztény istenhítű vallásosságnak ez nem lehet járható útja, mert az ilyen gyakorlat maga is a szekularizáció következménye; az olyan szekularizációé, amely az embereket eltárgyasítja, és viszonyaikban elidegeníti őket egymástól. Legyenek istenhívók vagy ateista humanisták, az emberek elé olyan eszményt kell állítani, hogy holnap jobbak legyenek mint ma, igyekezzenek meghaladni emberi és erkölcsi gyengeségeiket.